

"דרך עליה"

קיום המצוות בתחילת זמנם, ובענין סו"ז קר"ש;

האם קיי"ל שיש להתפלל עם דמדומי חמה או לא;

- א. תנן [בברכות כ"ח:]: "רבי אליעזר אומר כל העושה תפילתו קבע אין תפילתו תחנונים". והכי תנן באבות רבי שמעון אומר, הוי זהיר בקריאת שמע ובתפילה, וכשאתה מתפלל, אל תעש תפלתך קבע'.
- ב. בברכות שם [כ"ט:]: מאי קבע? ותירצו ד' שיטות:
- (א) א"ר יעקב בר אידי אמר רבי אושעיא כל שתפלתו דומה עליו כמשאוי.
- (ב) ורבנן אמרי כל מי שאינו אומרה בלשון תחנונים.
- (ג) רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו כל שאינו יכול לחדש בה דבר. וגירסת ר"ח ועו"ר 'כל שאינו מחדש בה דבר'. [א"ר זירא אנא יכילנא לחדושי בה מילתא ומסתפינא דלמא מטרדנא].
- (ד) אביי בר אבין ור' חנינא בר אבין דאמרי תרוייהו כל שאין מתפלל עם דמדומי חמה. דא"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן מצוה להתפלל עם דמדומי חמה, וא"ר זירא מאי קראה? ייראוך עם שמש ולפני ירח דור דורים.
- ג. עוד אמרו בגמרא שם: "לייטי עלה במערבא אמאן דמצלי עם דמדומי חמה, מאי טעמא דלמא מיטרפא ליה שעתא".
- ד. ופירש רש"י: "שאינו מתפלל עם דמדומי חמה, והיינו לשון קבע: תפלתו עליו חוק קבוע לצאת ידי חובה ואינו מקפיד לחזר אחר שעת מצוה ועת רצון; עם דמדומי חמה - תפלת יוצר עם הנץ החמה ותפלת המנחה עם שקיעת החמה; ייראוך עם שמש - זו תפלת יוצר: ולפני ירח - זו מנחה; לייטי עלה במערבא על מי שמשוהה תפילת המנחה, עד דמדומי חמה, שמא תיטרף לו השעה על ידי אונס, ועבר הזמן" עכ"ל.
- ה. וכתב רבינו חננאל ז"ל בפירושו לברכות [נדפס בהוצ' וגשל]: "ואוקמוה רבנן, מאי קבע, כל שאינו אומרה בלשון תחנונים, וקיימא לן כוותייהו, ואע"פ דדמיא עליה כמשאוי, אם מתפלל בלשון תחנונים יצא, כדכתיב ואתחנן אל השם. הא דרבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו מאי קבע, כל שאינו מחדש בה דבר בתפילתו, ליתיה, דהא אפילו רבי זירא דגברא רבא הוא, הוי מסתפי לחדית מילתא בצלותיה, דלמא אתי ליה טורחנא, כל שכן זולתו. והא דאמרי אביי ורבי חנינא בר אבון, דכל מי שעשה תפילתו קבע, להתפלל קודם דמדומי חמה, אין תפילתו תחנונים, ואסתייעו מדרבי יוחנן דאמר מצוה להתפלל עם דמדומי חמה, ואמר רבי זירא מהאי קרא ייראוך עם שמש ולפני ירח דור וגו' - הא לייטי עליה במערבא, שמא נטרפה לו שעה, כלומר כל הדוחק תפילת מנחה עם דמדומי חמה, אם יזדמן לו טורדת שעה, ולא יתפלל, חשך השמש ונמצא בטל מהתפילה, הלכך להקדים כמעט - טפי עדיף" עכ"ל.
- ובפשטות נראים הדברים דאידיחא הך מעלה של מתפלל עם דמדומי חמה בתפילת המנחה, אבל בשחרית שליכא חשש זה שיעבור הזמן לא אידיחא הך מעלה, וזוהי מעלת המתפללים

"דרך עליה"

קיום המצוות בתחילת זמנם, ובענין סו"ז קר"ש;

שמו"ע של שחרית עם הנה"ח.

ו. והנה יל"ע, כיון דר"ח פירש הך מתניתין דהעושה תפילתו קבע, אין תפילתו תחנונים, שהנידון הוא לענין אם יצא או לא יצא כמפורש בדבריו לגבי רבנן, וא"כ בפשטות ה"ה לרבה ורב יוסף, ולאביי ורבי חנינא בר רבי אבון, ויש לתמוה, כיון דמעכב להתפלל כותיקין, א"כ איך נפרנס מתניתין דתפילת השחר עד ארבע שעות?

ז. ולכאורא ההכרח להעמיד באונס או שעת הצורך, א"נ דלדידהו תתפרש המשנה דעד ד"ש לענין דיעבד, ואע"פ שלרבנן אמרינן דאין תפילתו תחנונים היינו שלא יצא לגמרי, מ"מ כאן יתפרש אחרת. ולפמשי"כ רש"י שמעלת תפילה עם הנה"ח היא במה שמחזר להתרצות פני אדוניו, שמחפש שעת מצוה ועת רצון, א"כ הדעת נוטה יותר שכל האמור אינו אלא כשבידו להתפלל עם הנה"ח, והשיקול להתפלל בזמן אחר, נובע מסיבות זרות. שאין בהם 'שעת מצוה' או דבר שיביא עליו 'עת רצון', כגון לצורך לימודיו בתוה"ק, או לצורך כוונת התפילה, ושאר התעלויות בתורה בתפילה בצדקה או חסד, שעבורם צריך להתפלל אחר הנה"ח ודו"ק.

ח. וברמב"ם פ"ג מהלכות תפילה ה"ד: "הא למדת שזמן מנחה גדולה וכו' וזמן מנחה קטנה וכו' ויש לו להתפלל אותה עד שתשקע החמה" עכ"ל.

ט. ובטושו"ע סימן רל"ג, א': "מי שהתפלל תפילת המנחה לאחר ו' שעות ומחצה למעלה יצא. ועיקר זמנה מט' שעות ומחצה ולמעלה עד הלילה לרבנן, ולרבי יהודה עד פלג המנחה שהוא עד סוף י"א שעות חסר רביע. ואסיקנא דעבד כמר עבד דעבד כמר עבד. והוא שיעשה לעולם כחד מינייהו, שאם עושה כרבנן ומתפלל מנחה עד הלילה, שוב אינו יכול להתפלל ערבית מפלג המנחה ולמעלה, ואם עושה כרבי יהודה ומתפלל ערבית מפלג המנחה ולמעלה, צריך לזוהר שלא יתפלל מנחה באותה שעה. ועכשיו שנהגו להתפלל תפלת מנחה עד הלילה, אין להתפלל תפלת ערבית קודם שקיעת החמה".

י. ובביאור הגר"א ציין כמקור לכך, את דברי הג"מ בשם ר"ח, שראוי להתפלל עם דמדומי חמה, ומבואר דקיי"ל כאביי בר אבין ורבי חנינא בר אבין ולכאורא הדברים נראים כסותרים לפירוש בברכות הנ"ל וצ"ע.

יא. וילפ"ר, דדעת ר"ח היא, שלא אידחיא ההיא דאביי בר אבין ורב חנינא בר אבין, אלא קיי"ל גם כוותייהו וגם כבני מערבא, ואנו מעמידים הך דינא דבעינן להתפלל עם דמדומי חמה, בזמן מועט קודם השקיעה, כשיעור אונס העלול להיווצר, ומש"כ בפירוש בברכות 'הלכך להקדים כמעט טפי עדיף', כוונתו שלכן צריך להקדים מעט, ובה מתקיימת מעלת דמדומי חמה גם במנחה, וא"כ נשאר למעשה הך דינא דמצוה להתפלל עם דמדומי חמה.

יב. וז"ל הגה"מ [פ"ג מתפילה אות ג'] כתב רבנו חננאל: 'ועכשיו נהגו כל ישראל כרבנן, להתפלל מנחה עד הערב, ורבי יוסי דאמר בירושלמי [פ"ד הא] לא הוקשה תפילת המנחה לתמיד של בין הערביים אלא לקטורת, שנאמר תכון תפילתי קטורת לפניך, ותו דאמר רבי אליעזר העושה תפילתו קבע אין תפילתו תחנונים, אוקמיה אביי בר אבין ורבי חנינא בר אבין, כל שאין מתפלל עם דמדומי חמה, דאמר רבי חיא בר אבא אמר רבי יוחנן מצוה להתפלל עם דמדומי חמה, שנאמר יראוך עם שמש. ואע"ג דלייטי עלה במערבא, ה"מ מאן דמאחר טפי, אבל קודם ביאת השמש כמעט, שפיר דמי. ירושלמי על זאת יתפלל כל חסיד אליך

"דרך עליה"

קיום המצוות בתחילת זמנם, ובענין סו"ז קר"ש;

לעת מצוא – לעת מיצויו של יום, ואע"ג דשעת תפילת מנחה משש שעות ומחצה ולמעלה עד הערב, מאן דמצלי מפלג מנחה קטנה ולמעלה - טפי עדיף, ובלבד שלא ידחה את השעה' עכ"ל. ומבואר כמשנת"ב דלר"ח קיי"ל כתרווייהו גם כבני רבי אבין וגם כבני מערבא, ואפשר שאת כל זה למד הגה"מ מפירושו בברכות הנ"ל שפשיטא להו שכ"ה כוונת דבריו במש"כ: 'הלכך להקדים כמעט – טפי עדיף' ודו"ק.

כמה זמן קודם שקיעה"ח מיחשב עם דמדומי חמה;

יג. ולענין שיעור הזמן מועט שיש להקדים קודם שקיעה"ח, לו"ד אמינא שהוא כרבע שעה, פחות או יותר לפי מה שהוא אדם, שיעור עיכוב אילו נצרך לצרכי גופו או איזה ענין דחוף שלא יסבול דיחוי, ואפשר אפילו ענין מצווה למי שמצוי אצלו כן.
יד. ובמכתב גדול"י כתבו שצריך לסיים לקרא קר"ש לפחות 5 דקות לפני סוף זמן קר"ש, ויש לציין שה"ה בזמן תפילה ואינו ענין לדאורייתא דווקא, שהרי בני מערבא איירי בגמרא על תפילת המנחה, כי ההקפדה הינה על מה שמפקיר מצווה המוטלת עליו לספק שימנע ממנה, וזה עצמו זלזול גדול במצווה ח"ו ודו"ק.

סוף זמן קר"ש של שחרית הלכה כותיקין או כרבי יהושע;

טו. וז"ל רבינו יונה בברכות [דף ד': מדפי הרי"ף] בד"ה 'עד הנץ החמה כלומר סוף זמנה לכתחילה עד שתנץ החמה, והנץ החמה הוא מלשון הנצו הרמונים, כלומר עד שעה שחמה מתחלת לזרוח בראשי ההרים. ר' יהושע אומר עד שלש שעות שכן דרך בני מלכים לעמוד בשלש שעות ואע"פ שבשאר מקומות אין אנו פוסקין הלכה דכל ישראל בני מלכים הם, בהא הלכה היא, וסוף זמן ק"ש הוא עד שלש שעות, שעדיין זמן קימה לקצת, ויוצא בדיעבד".
טז. עו"ש: תניא נמי הכי ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה, כדי לסמוך גאולה לתפילה, כלומר קודם הנץ החמה ... הנה למדנו שיש בזמן התחלת ק"ש, שני זמנים לדברי הכל ... וכמו כן יש שני זמנים בסוף הזמן, אחד לכתחילה ואחד בדיעבד, ואפילו לותיקין האחד לכתחילה והוא עד שתנץ החמה, והשנית בדיעבד, והוא עד שלש שעות כר' יהושע. וראיה לדבר דאין זמנה לכתחילה אלא עד הנץ החמה בלבד מדתנן בפרק מי שמתו [כ"ב:]: ירד לטבול אם יכול לעלות ולהתכסות ולקרות עד שלא תנץ החמה יעלה ויתכסה ויקרא ואם לאו יתכסה במים ויקרא, אלמא משמע דמשו"ה הצריכוהו לקרות במים, כדי שלא תעבור זמנה, ואם איתא דזמנה לכתחילה אחר הנץ החמה, למה הצריכו אותו לקרותה במים אלא ודאי מפני כך אמרו יתכסה במים ויקרא, ולא חששו למה שאינו סומך גאולה לתפילה, מפני שראוי לחוש יותר שתנץ החמה בינתים ויעבור זמן ק"ש לכתחילה. ואע"פ שאינו סומך גאולה לתפילה, שהרי אח"כ יש לו לעלות ולהתכסות ואין לך הפסקה גדולה מזו, אפילו הכי רצו חכמים שיקרא ק"ש בזמנה, והיינו קודם הנץ החמה משיסמוך גאולה לתפילה, הרי נראה מכאן בהדיא שזמנה לכתחילה עד סוף הנץ החמה. ובדיעבד עד שלש שעות כר' יהושע...
יז. וא"ת מניין לנו דותיקין סוברין כר' יהושע דבדיעבד יוצא עד שלש שעות דדילמא ס"ל דאפילו

"דרך עליה"

קיום המצוות בתחילת זמננו, ובענין סו"ז קר"ש;

בדיעבד אינו יוצא מהנץ החמה ואילך?

י"ל דבהכרח למדנו גם זה מדבריהם שסוברים דבדיעבד יוצא אחר הנץ, מדחזינן שהיו גומרין אותה עם הנץ החמה, ואם איתא דאינו יוצא בדיעבד אחר הנץ, היאך היו מצמצמין כ"כ שיגמרו אותה עם הנץ החמה ממש, היה להם לחוש שמא יעבור זמן ק"ש, ולא היו מכניסין ק"ש בספק כזה, אלא ודאי ס"ל דבדיעבד יוצא אחר הנץ, ולפיכך היו מצמצמין כ"כ, שהיו חושבין אפילו אם נטעה פעם אחת בשיעור, לא נחוש שאע"פ שעבר זמן ק"ש דרבנן, עדיין לא עבר זמן ק"ש של תורה שזמנה בדיעבד עד שלש שעות, ונמצינו למדין שאפילו לותיקין זמן ק"ש לכתחילה משיראה את חבירו בריחוק ארבע אמות ויכירנו, עד סוף הנץ החמה, ובדיעבד בשעת הדחק יכול להתחיל ולקרוא אחר שעלה עמוד השחר, ובסוף נמי קורא ק"ש בדיעבד עד שלש שעות עכ"ל.

יח. עו"ש אח"כ "כתב הרי"ף ז"ל, מיהו לית כל איניש יכול לכווני ולמעבד כי הא מלתא, ואפ"ה מצוה למיקרי קודם הנץ החמה - דותיקין מפני שהיו משערין בדקדוק, היו מצמצמין ומכוונין שמיד כשיגיעו לגאל ישראל תהיה הנץ החמה, ושאר בני אדם אינם בקיאים לשער כל כך, ואם יבואו לעשותו שמא יטעו ותנץ החמה, קודם ק"ש, ויעבור זמן לכתחלה. ועל כן צריך שלא ישערו בצמצום אלא בענין שיוכלו לכל הפחות לקרוא קודם הנץ פרשה ראשונה ושתהיה הנץ החמה מקריאת פרשה ראשונה עד גאל ישראל, כי זה נקל הוא לכוון שתהיה הנץ החמה בשיעור גדול כזה ואע"פ שאינו מכין בענין הנץ החמה שיהיה כשמגיע לגאל ישראל אין לחוש לזה, שיותר טוב שיקדים הנץ החמה מעט, מלצמצם ביותר, ולבוא לידי ספק שמא תעבור השעה עכ"ל בקיצור.

יט. ודעת תר"י מבוארת דאחר הנה"ח אין יוצאים י"ח קר"ש אלא בדיעבד, ויל"ע האם די"ז דאינו י"ח אלא בדיעבד, הוא מן התורה או מדרבנן, ובסוד"ה וא"ת מנ"ל דותיקין סוברים כרבי יהושע, מבואר לכאורא בדבריו, דאינו אלא סייג מדרבנן, ועוד מבואר בדבריו לכאורא דבסייג מדרבנן ל"ש הא דלייטי עליה במערבא, דעבו"ז נעשה כבר הסייג, ולא אמרו זה אלא במקום שאם יארע אונס יעבור הזמן דאורייתא, ונ"מ דבקר"ש עד חצות דמשום סייג אתינן עליה, אי"צ להקפיד לסיים זמן מועט קודם חצות, ורק בתפילת המנחה שע"י אונס אם יקרה יעבור הזמן ותבטל תפילתו לגמרי - רק בזה לייטי עלה במערבא, והוא מבואר מסברא דבסייג לא אמרינן כן, ויתבאר להלן עוד אי"ה.

כ. בתוספות [ברכות ט':] בד"ה "לק"ש כותיקין, תימה דלעיל פסקינן כמאן דמתיר לאחר עמוד השחר מיד, ולקמן פסקי' הלכה כר' יהושע דאמר עד ג' שעות והכא פסק אביי שהוא בתרא ואמר כותיקין ומשמע דהכי הלכתא וי"ל דודאי זמן ק"ש מתחיל לאחר עמוד השחר, וזמנו עד ג' שעות. ומיהו מצוה מן המובחר כותיקין סמוך להנץ החמה, כדי לסמוך גאולה לתפלה, ואפי' ותיקין נמי מודו לרבי יהושע שאם לא קרא קודם הנץ החמה דיכול לקרות עד שלש שעות, ועל זה אנו סומכין. וכן בפי' מי שמתו [דף כ"ב ב] דקאמר בעל קרי שירד לטבול אם יכול לעלות ולקרות קודם הנץ וכו' ומסיק בגמרא דף כ"ה ב דילמא כר' יהושע וכותיקין, כלומר מתני' דקתני קודם הנץ החמה כותיקין, אלמא ותיקין נמי מודו לר' יהושע, שאין שעה עוברת עד שלש שעות. ומיהו קשה דאמרינן ביומא [דף לו] אף היא עשתה נברשת של זהב כיון שהחמה זורחת היו ניצוצות יוצאות הימנה, והיו יודעין שהגיע הנץ החמה ובא זמן ק"ש של שחרית, ומוקי לה התם בשאר עמא דירושלים. אלמא משמע דעיקר זמן ק"ש לאחר הנץ החמה, והא לא הוי כותיקין שהיו קורין קודם להנץ, סמוך להנץ? וי"ל דאותו זמן הוקבע

"דרך עליה"

קיום המצוות בתחילת זמננו, ובענין סו"ז קר"ש;

- לצבור לפי שלא היו יכולין להקדים ולמהר כותיקין, כי רוב בני אדם אינם יכולים לכוון אותה שעה" עכ"ל. וכע"ז בתוספות יומא [ל"ז]: בד"ה 'אמר אביי עיי"ש.
- כא. ירושלמי ברכות פרק א' סוף הלכה ב': רבי יהושע אומר עד ג"ש – רבי אידי ורבי המנונא ורבי אדא בר אחא, בשם רב: הלכה כרבי יהושע בשוכח !
- רבי הונא אמר, תרין אמוראין, חד אמר בשוכח, אגיב ליה חבריה, וכי יש הלכה בשוכח ? [א.ה. כלומר וכי יש סייג מן התורה?] כך הוא הלכה, ולמה אמרו בשוכח, כדי שיהא אדם מזרז בעצמו לקרותה בעונתה [א.ה. כלומר קודם הנץ החמה] עכ"ד הירושלמי.
- כב. ובספר שנות אליהו להגר"א ז"ל על המשניות: עד ג' שעות – ופסקו הלכה כרבי יהושע, ומפרש בירושלמי דווקא בשוכח, ופליגי שם אם מדאורייתא בשוכח, או דרבנן אמרו בשוכח עכ"ל, והיינו דהגר"א ז"ל מסביר דלא אידחיא אמורא א' מפני אמורא ב', אלא דפלוגתא אמוראי היא האם יש כזה דבר סייג מן התורה ותהי אפשרות לקיים המצוה לכתחילה מן התורה, או בדיעבד מן התורה, או שאין דבר כזה, דסייג כזה אינו אלא מדרבנן, ולא הוכרעה הלכה בדבר זה, ולישנא דירושלמי מסייעא ליה: "רבי הונא אמר תרין אמוראין" משמע דס"ל לרב הונא דהוא בתרא שנשארה פלוגתא אמוראים בדבר.
- כג. ובשו"ע סימן נ"ח "זמן קריאת שמע של שחרית משיראה את חברו, הרגיל עמו קצת, בריחוק ארבע אמות וכירנו, ונמשך זמנה עד סוף שלש שעות, שהוא רביע היום, ומצוה מן המובחר לקרותה כותיקין, ומי שיוכל לכוין לעשות כן שכרו מרובה מאד". ולכאורא משמע דעד ג"ש הוא לכתחילה וכדעת התוספות, ורק לממהמ"ו זמנה עד הנה"ח.
- כד. אבל במ"ב בס"ק ג': "עד סוף ג"ש – ולכתחילה אסור להתאחר עד אותו הזמן [א.ה. דהיינו לקרותה אחר הנה"ח] – שנות אליהו בשם הירושלמי עכ"ל, ומבואר דלאחר הנה"ח אין י"ח אלא בדיעבד.
- כה. ועו"ש בס"ק ד': ומונין אלו הג"ש מעלות השחר – כ"כ מג"א, ודעת הגר"א מהנה"ח, ולענין לכתחילה אין נ"מ בזה, דבלא"ה אסור לאחר וכנ"ל בס"ק ג' עכ"ל [א.ה. דהינו שאסור לאחר לקרא קר"ש אחר הנה"ח אב"א מן התורה אב"א מדרבנן].
- כו. ויעויין עוד בבאה"ל בסימן מ"ו ד"ה 'ויוצא שכתב וז"ל: "ונראה לי דאפילו אם הוא משער שהצבור לא יעברו זמן קריאת שמע דהנץ, אך הוא ירא שיעברו זמן קריאת שמע לפי החשבון שמחשבין מעמוד השחר, יכון לצאת עתה ידי קריאת שמע, דלא מיבעי לדעת הפוסקים דחושבין מעמוד השחר דשפיר עבד, ואפלו לדעת הפוסקים דחושבין מהנץ גם כן יש לסמוך על דעת הבית יוסף והרמ"א, והאליה רבה מסכים עמהם, דאפלו אם הצבור לא יעברו זמן קריאת שמע אף על פי כן מותר לכוין לצאת בזה" עכ"ל.
- כז. באה"ל שם, 'ומצוה מן המובחר' – בחוט שני פירש את כוונת באה"ל לקורא משום מעלת הנה"ח, ולא משום נוחות וכד', וגם אם ירצה יום אחד לזכות במעלה זו שפיר דמי ויכול עבו"ז להתפלל ביחידות. ולתר"י הנ"ל לכאורא אין נ"מ בין ותיקין לאחרים, אלא דינא הוא לכו"ע, וכ"ה לפי הירושלמי שהביא הגר"א והו"ד במ"ב למעשה כנ"ל.
- כח. וכתב בשועה"ר [נ"ח, ד'] לחוש לדעת תר"י, גם אם יצטרך לקרא עבו"ז קר"ש שלא בברכותיה קודם הנה"ח וז"ל: "לפיכך מי שאינו יכול לכוין לעשות כוותיקין אי אפשר לו וכו' נכון לחוש

"דרך עליה"

קיום המצוות בתחילת זמנם, ובענין סו"ז קר"ש;

- לסברא האחרונה ולקרא לפחות פרשה ראשונה קודם נץ החמה אף על פי שעדיין לא לבש ציצית ותפילין ואחר נץ החמה יקראנה כולה עם ברכותיה ויסמוך גאולה לתפלה עכ"ל.
- כט. ויל"ע אם המ"ב מודה לו בזה, גם לגבי הנה"ח, או רק לגבי אם יש ספק שמא יעבור סוף זמן קר"ש של מג"א, והסברא נותנת שגם לגבי זמן לכתחילה דהנה"ח מודה המ"ב שמותר לקרותה ללא תפילין וברכות, כיון דס"ל שדינא קאמר, והרי חייבוהו להתכסות ולקרוא ופשיטא דהיינו ביחיד ולא יסמוך גאולה לתפילה, ובפשטות גם ללא תפילין, והכל בשביל שיקיים הדין לכתחילה לקרותה קודם הנה"ח, וכש"כ שיותר על מנין או ברכות קר"ש כדי לקיים הדין לכתחילה לקרותה קודם הנה"ח, שיי"א שהוא דין מדאורייתא, כמש"כ המ"ב בסימן נ"ח סק"ג וסק"ד ואח"כ יקראנה שוב בברכותיה עם הציבור ודו"ק.
- ל. והנה הבאה"ל לא כתב כאן למיעבד תנאה, ובחוט שני בשם החזו"א, דטפי עדיף ללא תנאי, כי עי"ז נכנס לספיקות של תנאים וברירה, ואין לקיים מ"ע מהת"ו באופנים כאלו, עוד כתב שם בשמו, שאין לסמוך על הזמן השני, אלא במקרה של שעת הצורך ואונס – לא בשביל לקוראה בברכותיה בציבור.

האם יש חיוב לכתחילה לקרוא בתחילת הזמן או דעד סוף הזמן הוא לכתחילה;

- לא. כתבו תר"י בברכות שם ז"ל: ואע"ג דאמרינן שזמנה לכתחילה אינה מהנץ החמה ואילך, אפ"ה אם לא קרא אותה קודם הנץ יש לו להקדים ולקרותה במהרה כל מה שיוכל, והכי משמע במסכת יומא [ל"ז] דתנן התם, הילני המלכה עשתה נברשת של זהב על פתחו של היכל, ואמרינן עלה בשעה שהחמה זורחת היו ניצוצות ניתזין ממנה, ובה היו יודעין שהגיע זמן ק"ש, ואמר אביי שם לשאר עמא דירושלים, כלומר לא היה צריך זה לכהנים, שהיו בביהמ"ק, שהם היו קמים קודם אלא לשאר עמא דירושלים, שלא היו קמים כל כך בהשכמה, היתה הכירא זו. הנה שאחר הנץ היו קורין אותה, אלא שהיו מקדימין לקרותה מיד עכ"ל.
- לב. בשו"ע [נ"ח, ג'] "אם לא קרא אותה קודם הנץ החמה, יש לו להקדים לקרותה במהרה כל מה שיוכל" עכ"ל – ודי"ז נובע מדברי תר"י הנ"ל לגבי הנברשת שעשתה הילני המלכה, ולכאורא הרי זמנה גדול עדיין, ולמה ימהרו, וחזינן כיון שעבר זמן הראשון, יש למהר לקיום המצוות, ואחז"ל גבי משיחת שלמה המלך למלך, כמה מעכבין יש מכאן ועד גיחון.
- לג. ובפסחים אמרינן, הפסח נשחט בשלשה כיתות, וכת שלישית נקראת כת עצלנין, ושאלו בגמרא הא אי אפשר בפחות מג' כיתות, ותירצו מ"מ מיבעי להו לזירוזי נפשייהו ומבואר שמי שלא מזדרז לקיים המצווה שמחוייב בה בתחילת זמנה נקרא בפי חז"ל 'עצלן' דיש לקיימם בתחילת זמנם ודו"ק.
- לד. ולכן כתב המ"ב שם: להקדים דזריזין מקדימין למצות, ומכל מקום אין צריך להתפלל עבור זה ביחיד או לקרות בלי תפילין; במהרה - מכאן תוכחת מגלה לבני אשכנז שמאחרים מאד קריאת שמע [א.ה. אע"פ שבדאי קורין קודם שעבר הזמן, מ"מ הא] ואמרו חז"ל אלמלא לא נברא העולם אלא בשביל קבלת מלכות שמים די" עכ"ל.